

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS  
ISTORIJOS  
METRAŠTIS

2003 metai

2



LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK  
OF LITHUANIAN  
HISTORY

2003

2

VILNIUS 2005

---

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH  
FÜR LITAUISCHE  
GESCHICHTE

2003

2

VILNIUS 2005

UDK 947.45  
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

*Vytauto Didžiojo universitetas*

Alfonsas EIDINTAS

*Vilniaus universitetas*

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

*Lietuvos istorijos institutas*

Česlovas LAURINAVIČIUS

*Lietuvos istorijos institutas*

Ingė LUKŠAITĖ

*Lietuvos istorijos institutas*

Bronius MAKASKAS

*Lenkijos MA Istorijos institutas*

Jolita MULEVIČIŪTĖ

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas*

Edmundas RIMŠA

*Lietuvos istorijos institutas*

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

*Lietuvos istorijos institutas*

Vladas SIRUTAVIČIUS

*Lietuvos istorijos institutas*

Saulius SUŽIEDĖLIS

*Milersvilio universitetas*

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 01108 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

SILVA P O C Y T Ė

## **KLAIPĖDIŠKIŲ / LIETUVININKŲ IR DIDLIETUVIŲ SUGYVENIMAS KLAIPĖDOS KRAŠTE: LIETUVIŠKŲJŲ ORGANIZACIJŲ KOMITETO VEIKLOS 1934–1939 M. PAVYZDYS**

XX a. 9–10 dešimtmečių sandūroje vykę svarbūs politiniai pokyčiai ne tik pakeitė Rytų Europos žemėlapi, bet ir atvėrė kelią naujiems šio regiono istorijos vertinimams. Lietuvoje istorijos tyrinėjimų tematikos naujumą bei mokslinio jų lygio kilimą įgalino 1990 m. atkurta Lietuvos Respublikos nepriklausomybė, suteikusi galimybę novatoriškai pažvelgti į daugelį praeities įvykių, kurie sovietiniais metais buvo nagrinėjami tik iš marksistinės ideologijos pozicijų arba iš viso nutylimi.

Viena iš svarbių praeities problemų, kurią reikėjo naujai įvertinti, buvo lietuvių ir vokiečių santykiai, ypač XX a. pirmojoje pusėje, kada Klaipėdos kraštas tarpukario metais buvo tapęs Vokietijos ir Lietuvos nesutarimų objektu. Objektivos istorijos paieškos yra susijusios su Lietuvos istorikams atsiradusia galimybe pradėti diskutuoti su užsienio kolegomis, bandant iš ankstesnės konfrontacijos pereiti į mokslinio dialogo lygmenį. Anot vokiečių istoriko Joachimo Tauberio, Klaipėdos krašto tyrinėjimai daugiausia kreipiami į tarpukario metus, nagrinėjant Berlyno ir Kauno vyriausybės vykdytą „didžiąją politiką“ ar pavienius įvykius<sup>1</sup>. Tenka sutikti su šia mintimi ir konstatuoti, kad pastarojo dešimtmečio istoriografijoje apie Klaipėdos kraštą akivaizdžiai susiformavo tam tikras teminis siaurumas, daugiausia apibrėžtas prioritetiniu 1923 m. sausio mėnesio įvykių ir 1939 m. kovo 22 d. ultimatumo nagrinėjimu, ir visaapimančių tyrimų trūkumas. Akivaizdu, kad nepaisant

<sup>1</sup> J. T a u b e r, *Der unbekannte Dritte: Die Kleinlitauer im Memelgebiet 1918–1939*, „*Der Fremde im Dorf*“: Überlegungen zum Eigenen und zum Fremden in der Geschichte, Lüneburg, 1998, S. 85.

laisvai atsivėrusių archyvų durų ir nebevaržančių ideologinių gniaužtų, šio regiono tarpukario istorijoje yra daug skaudžių, ne visada patriotines lietuviškas tendencijas atspindinčių temų, apie kurias tik dabar pamažu pradedama kalbėti.

Nors 1923–1939 m. Klaipėdos kraštas autonominėmis teisėmis priklausė Lietuvos Respublikai, tenka pripažinti, kad krašto ekonominį, kultūrinį, politinį gyvenimą iš esmės modelavo Lietuvos ir Vokietijos interesų kova dėl įtakos Klaipėdos krašte. Istorikės Petronėlės Žostautaitės<sup>2</sup> nuomone, dėl visų Lietuvos politikos nesėkmių Klaipėdos krašte buvo kalta Vokietija, kuri, stiprindama savo įtaką krašte, įvairiais slaptais kanalais finansavo čia veikusias politines ir kultūrinės organizacijas. P. Žostautaitė šią tezę grindė Lietuvos valstybės archyvo dokumentais. Iš Vokietijos pusės teiktą slaptą finansavimą ir jo milijonines sumas įrodo 1997 m. straipsnio autorės tyrinėti archyviniai šaltiniai Bonoje: Vokietijos užsienio reikalų ministerijos Politiniame archyve saugomo Vokietijos generalinio konsulato, tarpukario metais veikusio Klaipėdoje, fondo medžiaga. P. Žostautaitė nekvestionavo Lietuvos vykdytos politikos, o dėl valstybės nesėkmių Klaipėdos krašte kaltino ne tik Vokietiją, bet ir didžiąsias Europos valstybes, kurios nepalaikė Lietuvos, o „vykdė tik sau naudingą politiką“, taip pat klaipėdiškius lietuvius, kurie „siekdami materialinės gerovės“ nepasinaudojo istorine galimybe drauge su kitais lietuviais kurti Lietuvos valstybę, „o nuėjo su vokiečiais“<sup>3</sup>.

Vytautas Žalys Lietuvos nesėkmes Klaipėdos krašte analizavo per Respublikos vykdytos politikos prizmę, išskirdamas centro valdžios padarytas klaidas integruojant Klaipėdos kraštą į Lietuvos Respubliką<sup>4</sup>. Lietuvos vyriausybės politikai autonominio krašto atžvilgiu įtaką darė ne tik tarpvalstybiniai Lietuvos ir Vokietijos santykiai, t. y. „išstius 15 metų trukusi kova <...>, kuri vyko praktiškai visose krašto gyvenimo srityse, pradedant lietuviškais užrašais Klaipėdos gatvėse, baigiant ginčais dėl statuto interpretavimo Ženevoje bei Hagoje <...>“<sup>5</sup>, bet ir Didžiosios Lietuvos lietuvių bei klaipėdiškių / lietuvininkų tarpusavio bendravimo ir supratimo problema. Akivaizdu, kad Lietuvos vykdyta griežta krašto lietuvininimo politika sukėlė priešingą efektą: „tokie veiksmai <...> skatino antilietuviškų nuotaikų plitimą“<sup>6</sup> tarp vokiečių ir vietinių lietuvininkų.

<sup>2</sup> P. Ž o s t a u t a i t ė, *Klaipėdos kraštas 1923–1939*, Vilnius, 1992.

<sup>3</sup> Ten pat, p. 365–366.

<sup>4</sup> V. Ž a l y s, *Kova dėl identiteto: Kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923–1939 m. (Ringen um Identität: Warum Litauen zwischen 1923 und 1939 im Memelgebiet keinen Erfolg hatte)*, Lüneburg, 1993.

<sup>5</sup> Ten pat, p. 36.

<sup>6</sup> V. V a r e i k i s, „Territoire de Memel“: 1923 metų sukilimas Klaipėdos krašte ir jo padariniai prancūzų istorikės akimis, *I. Chandavoine, Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)*, Vilnius, 2003, p. 15.

Šiame straipsnyje, remiantis Lietuviškųjų organizacijų komiteto veikla 1934–1939 m., siekiama atskleisti:

- 1) didlietuvių ir klaipėdiškių / lietuvininkų santykius;
- 2) Lietuvos valstybės politiką Klaipėdos krašte.

Apie Lietuviškųjų organizacijų komiteto įkūrimo priežastis, veiklos aspektus istoriografijoje pateikiamos žinios yra labai fragmentiškos. P. Žostautaitė nurodo, kad komiteto įkūrimas buvo vienas iš lietuvių fronto prieš vokiečius stiprinimo žingsnių, turėjęs apjungti ir koordinuoti krašte veikusių lietuviškų politinių ir kultūrinių organizacijų veiklą<sup>7</sup>. Muzikologė Daiva Kšanienė monografijoje apie lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveiką Mažojoje Lietuvoje taip pat pateikia šio komiteto, kaip lietuviškos veiklos Klaipėdos krašte vienytojo, aspektą<sup>8</sup>.

Pagrindinę temos šaltinių bazę sudaro Lietuvos valstybės archyve (toliau – LVA) Vilniuje saugomi dokumentai, iš kurių straipsnyje daugiausia bus naudojama Lietuvos Respublikos Klaipėdos krašto gubernatoriaus (f. 1493) ir Lietuviškųjų organizacijų komiteto (f. 1498) fondų medžiaga. Šiuose fonduose yra komiteto ir įvairių Lietuvos bei Klaipėdos krašto įstaigų susirašinėjimo dokumentai, posėdžių protokolai, krašto lietuviškų draugijų veiklos ataskaitos, duomenys ir suvestinės apie Lietuvos vyriausybės ir organizacijų skirtą slaptą finansavimą, turėjusį stiprinti lietuvių Klaipėdos krašte. Archyvinis duomenis papildo bei klaipėdiškio / lietuvininko požiūri į Lietuvos vyriausybės vykdytą politiką autonominiame regione atskleidžia nuo 1934 m. Klaipėdos gubernatūroje patarėju dirbusio Martyno Anyso<sup>9</sup> bei profesoriaus, kunigo, vieno iš įtakingiausių lietuvininkų visuomenės veikėjo Viliaus Gaigalaičio<sup>10</sup> atsiminimai.

Nenagrinėjant visų Lietuvos ir Vokietijos santykių tarpukaryje niuansų, reikia pabrėžti, kaip nurodo J. Tauberis, jog šių dviejų valstybių santykiai akivaizdžiai pablogėjo nuo 3–4 dešimtmečių sandūros, kai Kauno vyriausybė, nepaisydama Statuto apribojimų, „siekiė Klaipėdoje įgyvendinti savo tautinę politiką ir visapusiškai regioną integruoti į Lietuvos Respubliką“, o iš kitos pusės, dėl Vokietijoje stiprėjusio nacionalsocializmo ir radikalėjusios vidaus politikos laikytasi griežtos užsienio politikos, atvirai siekusios revizuoti Versalį<sup>11</sup>. A. Hitleriui atėjus į valdžią pradėta aiškiai deklaruoti Klaipėdos krašto susigrąžinimo perspektyva, tad jau nuo

<sup>7</sup> P. Ž o s t a u t a i t ė, min. veik., p. 230.

<sup>8</sup> D. K š a n i e n ė, *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*, Klaipėda, 2003, p. 368.

<sup>9</sup> M. A n y s a s, *Kova dėl Klaipėdos. Atsiminimai 1927–1939*, Čikago, 1978.

<sup>10</sup> V. G a i g a l a i t i s, *Atsiminimai*, Klaipėda, 1998.

<sup>11</sup> J. T a u b e r, *Die deutsch-litauische Beziehungen im 20. Jahrhundert*, Lüneburg, 1993, S. 13–14.

1930 m., kaip pažymi V. Žalys, „antiversalinės ir revanšistinės nuotaikos Vokietijoje pradėjo augti ne dienom, bet valandom“<sup>12</sup>.

Vienas iš pirmųjų Lietuvos žingsnių, siekiant įrodyti valstybės galią Klaipėdos krašte, buvo vadinamasis „Biotcherio atvejis“ dėl direktorijos ir jos pirmininko atstadydinimo. Byla pasiekė Hagos tarptautinį teismą, kuris 1932 m. rugpjūčio mėn. „Biotcherio bylą“ išsprendė Lietuvos naudai, pripažinęs pastarosios teisę „atleisti Direktorijos pirmininką, jei laiko jį priešišku“<sup>13</sup>. Ši nutarimą Lietuvos vyriausybė suprato kaip galimybę imtis griežtesnės politikos Klaipėdos krašto atžvilgiu, todėl nuosaikūs krašto gubernatorius Vytautas Gylys 1933 m. lapkričio mėn. buvo pakeistas ryžtinguoju Jonu Navaku<sup>14</sup>. Naujasis gubernatorius ypatingą dėmesį skyrė „kovai su antivalstybinėmis jėgomis bei nacistinių organizacijų ardomąja veikla krašte“<sup>15</sup>. Vadovaujantis 1934 m. vasario 8 d. Lietuvos vyriausybės priimtu *Tautai ir valstybei saugoti įstatymu*, Klaipėdos krašte prasidėjo „lemiamas Centro valdžios ir jai oponuojančių jėgų susidūrimas“<sup>16</sup>, kurio pirmuoju akcentu tapo nacistinių veikėjų suėmimai ir garsusis Neumano-Sasso procesas. Valstybę ir tautą buvo siekiama saugoti ir per tautinės, ideologinės propagandos Klaipėdos krašte prizmę: kurtos naujos palankios Lietuvai draugijos, stiprintos lietuviškos spaudos pozicijos tarp klaipėdiškių. Gubernatoriaus J. Navako (atstadydintas 1935 m. balandžio 4 d.) vykdyta krašto atlietuvinimo politika, bekompromisiais įstatymais paremta M. Reizgio direktorijos laikotarpiu (1934 m. birželio 28 d. – gruodžio 4 d.), išryškino Kauno vyriausybės maksimalizmą ir didino trintį tarp Didžiosios Lietuvos lietuvių ir klaipėdiškių.

Vienas iš J. Navako ideologinės veiklos rezultatų buvo 1934 m. pradžioje Klaipėdoje įkurtas Lietuviškųjų organizacijų komitetas (pradžioje jis vadinosi Lietuvių organizacijų vykdomasis komitetas), kurio steigiamąjį pareiškimą, išleistą sausio 29 d., pasirašė pirmininkas Erdmonas Simonaitis, Endrius Borchertas, Jonas Kybrancas, Viktoras Gailius, Kazys Trukanas ir kt.<sup>17</sup> Steigėjų nuomone, „lietuviai norėjo ir tebenori, kad visų tautybių lojaliems šio krašto piliečiams būtų ir ateityje patikintas galimumas savo kultūrą laisvai ugdyti ir savo ekonominį gerbūvį vystyti. Tačiau patys lietuviai pastaraisiais laikais panūdo skaldytis į sroves. Jų atsparumas menkėja ir jie pradeda prarasti tą įtaką krašto valdyme, kuri lietuviams, kaippo gyventojų daugumai, teisėtai priklauso“. Todėl yra būtina tarp Klaipėdos krašto

<sup>12</sup> V. Ž a l y s, min. veik., p. 52.

<sup>13</sup> I. C h a n d a v o i n e, *Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)*, p. 145.

<sup>14</sup> P. Ž o s t a u t a i t ė, min. veik., p. 122.

<sup>15</sup> V. Ž a l y s, min. veik., p. 64.

<sup>16</sup> Ten pat.

<sup>17</sup> Lietuvių organizacijų vykdomojo komiteto pareiškimas, *LVA*, f. 1498, ap. 1, b. 3, l. 2.



lietuvių stiprinti tautinį visuomeninį bendradarbiavimą ir visos „vyriausios Klaipėdos krašto politiškosios organizacijos <...> ryžtasi eiti nauja linkme, kurią 1933 metais gruodžio mėn. 15 d. mūsų Tautos Vadas, Respublikos Prezidentas Ponas Antanas Smetona yra nurodęs visai lietuvių tautai“<sup>18</sup>. Lietuviškųjų organizacijų komiteto (toliau – LOK) tikslas buvo „koordinuoti visų lietuvių organizacijų veiklą“<sup>19</sup>. Komiteto veiklos pradžioje jam priklausė „Lietuvių Visuomenės sąjungos, Laukininkų Centro ir Lietuvių Darbininkų ir Amatininkų Susivienijimo atstovai“<sup>20</sup>. Komitetas buvo suskirstytas į komisijas, kurių veikla turėjo apimti visus Klaipėdos krašto lietuvių visuomenės kultūrinius, ekonominius ir politinius reikalus<sup>21</sup> ir per šias sritis stiprinti tarp klaipeidiškių lietuviškąsias valstybines aspiracijas.

Vėlesniais metais į komitetą buvo stengiamasi įjungti visas svarbesnes Klaipėdos krašto draugijas, kurios turėjo tapti lietuviškosios propagandos šaukliais. 1936 m. pabaigoje LOK priklausė 9 draugijos: be trijų pirmųjų, į veiklą įsijungė tautinė jaunimo sąjunga *Santara*, jaunųjų *Sandora*, Ūkininkų draugija, Jaunųjų ūkininkų rateliai, Skautai, *Aukuras*. 1936 m. pabaigoje šios draugijos visame krašte turėjo 278 skyrius su 14 443 nariais<sup>22</sup>. Iki 1938 m. kovo pradžios prie LOK prisijungė Tautininkų sąjungos Klaipėdos apygarda, Šaulių sąjungos XX rinktinė, Giedotojų draugija, Žvejų draugija, Pirklių ir prekybininkų susivienijimas<sup>23</sup>, Klaipėdos krašto Mokyklų draugija, Gydytojų draugija<sup>24</sup>. Tautininkų ir Šaulių sąjungos priklausymas LOK rodo, jog šis komitetas buvo įspraustas į akivaizdžius Smetonos režimo tautininkų ideologijos rėmus, todėl nekelia nuostabos tai, kad tarp komiteto narių didlietuvių ir klaipeidiškių, kurie „priglausdami tą kraštą prie Lietuvos Respublikos, rūpinosi ir išsirūpino, kad jam būtų suteiktos autonomijos teisės“<sup>25</sup>, ne visada sutapdavo nuomonės dėl Klaipėdos krašto lietuviškumo pozicijų stiprinimo kelių.

Nuo pat komiteto gyvavimo pradžios galima buvo nuspėti atsirasiant trintį tarp Didžiosios Lietuvos lietuvių ir klaipeidiškių, nes 1936 m. lapkričio 2 d. visuotiniame posėdyje Kazys Trukanas pabrėžė, jog krašte yra tik dvi kultūros – lietuvių ir

<sup>18</sup> Ten pat, l. 1–2.

<sup>19</sup> Lietuvių organizacijų vykdomojo komiteto įstatai, ten pat, b. 3, l. 18.

<sup>20</sup> Ten pat, l. 20.

<sup>21</sup> Ten pat.

<sup>22</sup> Klaipėdos krašto lietuviškųjų organizacijų žiniaraštis 1936 m. lapkričio 24 d., ten pat, f. 1493, ap. 1, b. 24, l. 386.

<sup>23</sup> Lietuviškųjų organizacijų komiteto Klaipėdoje informacija Nr. 1. 1938 m. kovo 1 d., ten pat, f. 1498, ap. 1, b. 2, l. 78.

<sup>24</sup> Lietuviškųjų organizacijų komiteto pirmininko pranešimas plenumo posėdyje, 1937 m. lapkričio 16 d., ten pat, ap. 1, b. 18, l. 26.

<sup>25</sup> Lietuvių organizacijų vykdomojo komiteto pareiškimas, 1934 m. sausio 29 d., ten pat, b. 3, l. 1.

vokiečių – nėra jokios memelenderiškos, tačiau „tam tikrų savybių klaipėdiškiai lietuviai turi ir tos savybės privalo būti pabojamos [atsižvelgiama – S. P.]. Daroma stambių klaidų, kai norima klaipėdiškį lietuvi visiškai suvienodinti su Didžiosios Lietuvos žmonėmis. Tos klaidos pasunkina lietuvių kultūros ugdymą krašte“<sup>26</sup>. Tame pačiame posėdyje Ignas Šeinius pastebėjo, jog „neaiškumai tautiškuose santykiuose yra naudingi tik stipresniajam, o vokiečiai yra stipresni už mus. Jie vokiškumo dvasią pila memelenderiams kibirais, o mes telašiname lietuviškumą tik po lašelį“ ir tokia politika vargu ar gali duoti norimų rezultatų<sup>27</sup>. Be to, vienos komitetui priklausiusios draugijos buvo grynai didlietuviškos kilmės, kitų daugumą narių sudarė klaipėdiškiai, nes daugiausia atvykusių iš Didžiosios Lietuvos valdininkų ar tarnautojų stoji į vieną organizaciją, pavyzdžiui, Šaulių sąjungą, ir vengė stoti į kitas vietas organizacijas, tad didlietuviai susigrupuodavo vienoje organizacijoje, klaipėdiškiai lietuviai – kitoje<sup>28</sup>. Šią mintį apie draugijų narių kilmę patvirtina statistinės žinios apie Klaipėdos krašte veikusias draugijas. Pavyzdžiui, 1938 m. pradžioje krašte veikė 21 giedotojų draugija, kuriose buvo 647 asmenys, iš jų daugiau kaip pusė, 332, buvo iš Didžiosios Lietuvos<sup>29</sup>.

Dar didesnis didlietuvių procentas sudarė Darbininkų ir Amatininkų susivieninimą: 1936 m. pabaigoje iš 5500 narių 4500 buvo kilę iš Didžiosios Lietuvos<sup>30</sup>, tuo tarpu *Santaroje* 1937 m. gruodžio mėn. pradžioje iš 2027 narių 1218 buvo vietiniai gyventojai<sup>31</sup>. Toks akivaizdus lietuvių skaidymasis, savaime suprantama, ne didino, bet mažino tarpusavio pasitikėjimą ir draugijų bendradarbiavimą, tačiau centro vyriausybės siekis visais būdais atlietuvinėti ne tik visą kraštą, bet ir patį klaipėdiškį, pastarųjų negalėjo būti palankiai sutinkamas, nes, anot K. Trukano, „tautiškumą reikia ugdyti iš vietos <...>. Kolonizacija paveikia neigiamai į vietos tautišką auklėjimą“<sup>32</sup>. Trintį tarp klaipėdiškių ir didlietuvių stiprino nuo pat pirmųjų autonominio krašto metų ryškėjęs pastarųjų nepasitikėjimas klaipėdiškiais dėl jų „netikro“ lietuviškumo, siekiant juos išeliminuoti iš krašto valdymo ir tai, be jokios abejonės, stiprino klaipėdiškių nusivylimą Lietuvos valstybės politika. M. Anysas rašė, jog Kauno politikams „krašto mentalitetas <...> svetimas, į krašto problemas jie neįsi-

<sup>26</sup> 1936 m. lapkričio 2 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto visuotinis posėdis, *LVA*, f. 1498, ap. 1, b. 8, l. 35–36.

<sup>27</sup> Ten pat, l. 42.

<sup>28</sup> Klaipėdos krašto Lietuviškųjų organizacijų komiteto plenumo posėdžio, įvykusio 1937 m. lapkričio 16 d., protokolas, ten pat, b. 20, l. 5.

<sup>29</sup> Žinios apie Giedotojų draugijas 1938 m. pr., ten pat, b. 33, l. 19.

<sup>30</sup> Klaipėdos krašto Darbininkų ir Amatininkų susivienijimo narių sąrašas, ten pat, b. 29, l. 5.

<sup>31</sup> Klaipėdos krašto Santaros sąjungos narių sąrašas, ten pat, b. 29, l. 3.

<sup>32</sup> Lietuviškųjų organizacijų komiteto prezidiumo posėdis, 1937 m. kovo mėn. 3 d., ten pat, b. 11, l. 26.

jaučia. Jeigu kuris mūsų [klaipėdiškių – S. P.] ką nors kitaip kalba, laikomas politiniu nesusipratėliu, arba beveik išdaviku<sup>33</sup>.

1938 m. pabaigoje – 1939 m. pradžioje, mažėjant Lietuvos galimybei daryti įtaką krašte, ypač skausmingas tapo išryškėjęs centro valdžios įstaigų valdininkų ir tarnautojų neigiamas požiūris į klaipėdiškius, kurie nebūdavo priimami į darbą arba nepaaukštinami pareigose, nes priklausydavo vietinėms, ideologiškai nepatikimoms organizacijoms, pvz., *Santarai*<sup>34</sup>. Vietiniai klaipėdiškiai / lietuvininkai jausdavo nuoskaudą dėl jų išstūmimo iš krašto valdymo, kai į Lietuvos vyriausybei pavaldžias įstaigas priimami „net ir tarnai bei sargai“<sup>35</sup> būdavo iš Didžiosios Lietuvos, o atkeltieji valdininkai, neretai „išstremtieji“ į kraštą dėl tarnybinių prasižengimų ir ne patys geriausi valdžios asmenys<sup>36</sup>, buvo „apie vietinius klaipėdiškius neaukštos nuomonės“ ir jie sudarė konkurenciją „prūsų lietuvių inteligentijai“<sup>37</sup>. Komiteto valdybos nariai suvokė, kad skriaudžiami ir gujami iš autonominių ar centro įstaigų vietiniai lietuviai glausis prie stipresnės ir jiems labiau pažįstamos pusės, kurią sudarė vokiečiai<sup>38</sup>. V. Gaigalaitis apgailestavo, kad Didžiosios Lietuvos lietuviai ir klaipėdiškiai dažnai nesutardavo, „santykiai tarp abiejų buvo neperartimiausi“<sup>39</sup>.

Klaipėdiškių / lietuvininkų teisių, jų specifinės padėties krašte nesupratimas iš centro tarnautojų ir valdininkų pusės buvo dažno LOK posėdžio ar visuotinio susirinkimo tema. 1938 m. pabaigoje, po Čekoslovakijos įvykių, Europoje akivaizdžiai pradėjus siautėti Hitleriui, LOK ne kartą svarstė, kaip Kauno vyriausybė turėtų stiprinti beprarandamas savas pozicijas krašte. Tų metų spalio pradžioje LOK prezidiumo pasirašytame memorandume, kuris buvo įteiktas valstybės prezidentui, ministrui pirmininkui, Klaipėdos krašto gubernatoriui, buvo nurodyta, kad krašto lietuviškumui didelę žalą daro įtempti centro vyriausybės ir autonominių krašto įstaigų santykiai; Lietuvos valstybės interesams kenkė krašto vietinių gyventojų ignoravimas ir atstūmimas, gaivališkas ir neribotas Didžiosios Lietuvos gyventojų antplūdis į Klaipėdos kraštą. Atsižvelgdamas į politinės padėties sudėtingumą, LOK

<sup>33</sup> M. A n y s a s, min. veik., p. 199.

<sup>34</sup> Klaipėdos krašto administracijos organų bei kai kurių įmonių pastebėti netikslumai (1938 m. balandžio 12 d.), *LVA*, f. 1493, ap. 1, b. 30, l. 5–6.

<sup>35</sup> Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjų draugijos tarybos-valdybos bendrame posėdyje skaitytas referatas. 1931 m. rugpjūčio 27 d., ten pat, f. 923, ap. 1, b. 701, l. 169.

<sup>36</sup> I. C h a n d a v o i n e, min. veik., p. 15.

<sup>37</sup> Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjų draugijos tarybos-valdybos bendrame posėdyje skaitytas referatas. 1931 m. rugpjūčio 27 d., *LVA*, f. 923, ap. 1, b. 701, l. 169.

<sup>38</sup> 1936 m. balandžio 2 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto prezidiumo bei viršininkų ir lietuviškųjų įmonių direktorių bendro posėdžio protokolas Nr. 8, ten pat, f. 1498, ap. 1, b. 11, l. 2–4.

<sup>39</sup> V. G a i g a l a i t i s, min. veik., p. 237.

siūlė didesnes politines teises suteikti Klaipėdos krašto gubernatoriui, krašto valdymo srityje labiau pasitikėti klaipėdiškiais, sureguliuoti klaipėdiškams / lietuvininkams palankią žemės ūkio politiką, „visą lietuviškąją organizacinę veiklą Klaipėdos krašte dar daugiau sukoncentruoti Lietuviškųjų Organizacijų komite- te“, nes priešingu atveju, LOK neprisiimtų moralinės atsakomybės už besiantinan- čią krašto katastrofą<sup>40</sup>.

Nuo pat įkūrimo pradžios LOK turėjo tapti visos lietuviškos veiklos Klaipėdos krašte centru, todėl pastarasis valstybės lygmenyje paskelbtas memorandumas ne- kelia nuostabos, juolab, kad tokiai tautinei-ideologinei pozicijai atstovauti įpareigo- jo ir valstybės finansavimas.

Sau palankų tautinį elementą krašte abi dėl Klaipėdos krašto konkuruojančios valstybės stengėsi išlaikyti slapta teikdamos finansinę paramą. Vokiečiai buvo šel- piami per Vokietijos generalinį konsulatą ir nuo 1922 m. Klaipėdoje veikusį Kul- tūrbundą, šiai vokiškai propagandai buvo skiriamos milijoninės sumos. Vien 1925– 1930 m. krašte likusiems Pirmojo pasaulinio karo invalidams vokiečiams sušelpiti Vokiečių fondas (*Deutsche Stiftung*) skyrė apie 6 milijonus litų, kuriuos išmokėjo Kultūrbundas<sup>41</sup>. Lygiai tos pačios slapto finansavimo politikos laikėsi ir Lietuvos vyriausybė, ir tai, atsižvelgiant į to laikotarpio situaciją, buvo protingas ir apgalvo- tas žingsnis, nors į krašto gubernatūros sąskaitą pervedamos sumos neprilygo vo- kiškajam kapitalui.

Vien tik nuo 1931 m. iki 1933 m. rugsėjo mėn. krašto gubernatūra iš ministrų kabineto, Švietimo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos gavo daugiau kaip 1 906 881,60 litų<sup>42</sup>. Nuo 1934 m. pradėjus stiprinti tautinę-ideologinę propagandą, didėjo ir tam tikslui Klaipėdos krašte skiriamos lėšos. 1935 m. vien iš ministrų kabineto gubernatūra gavo 572 403,13 Lt<sup>43</sup>, 1936 m. į gubernatūros sąskaitą iš Ministrų kabineto fondų pervesta 786 039,36 Lt<sup>44</sup>.

<sup>40</sup> Memorandumas (1938 m. spalio), *LVA*, f. 1498, ap. 1, b. 9, l. 23–17.

<sup>41</sup> „Erwähnt sei nur, dass die im Gebiet zurückgebliebenen Kriegsbeschädigten, da ja auch eine nur einigermassen hinreichende Fürsorge für sie hier nicht eintrat, seit etwa 5 Jahren durch unsere Hilfe seitens der Deutschen Stiftung mit rd. 6 Millionen Lit unterstützt worden sind <...>“. Žr.: Memelländischer Kulturbund (Memel) an den Herrn Landeshauptmann der Provinz Ostpreussen, Königsberg (21. Feb- ruar 1930), *Politisches Archiv Auswärtiges Amtes*, Bonn, GK Memel, 220/5.

<sup>42</sup> Slaptų sumų kasos revizijos aktas, iš 1933 m. spalio 28 d., kurią atliko Valstybės kontrolės vyr. revizorius Jurgis Grabauskas, *LVA*, f. 1493, ap. 1, b. 1, l. 702a.

<sup>43</sup> Klaipėdos Krašto Gubernatūros 1935 m. iš Ministerių Kabineto gautoms sumoms pateisinti siunčiamų apyskaitų sąrašas, ten pat, b. 23, l. 9.

<sup>44</sup> 1937 m. liepos 22 d. Gubernatoriaus raštas Ministrų Kabineto generaliniam sekretoriui apie gautų lėšų panaudojimą, ten pat, b. 27, l. 3.

Didžiausia šių pinigų dalis buvo skiriama lietuviškų laikraščių spausdinimui, lietuvių bedarbių šelpimui, lietuviškoms draugijoms – visa ši veikla turėjo stiprinti lietuviškumo pozicijas Klaipėdos krašte arba vykdyti vadinamąją atlietuvinimo politiką. Draugijos, kurios priklausė LOK, buvo šelpiamos per šį komitetą, kuris apsvarstydavo draugijų pateiktas sąmatas ir palikdavo tik tas sumas, „kurios yra būtinos organizacijų gyvybei palaikyti ir didėjančiai veiklai ugdyti“<sup>45</sup>. Susipažinus su atskiroms draugijoms skiriamomis sumomis, kelia nuostabą faktas, kad mažiausiai lešų būdavo skiriama *Aukurui*, kuri buvo viena iš reikšmingiausių draugijų, puoselėjusių lietuvišką kultūrą Klaipėdos krašte<sup>46</sup>. Tačiau LOK nuomone, ne visa jos veikla atitiko „Klaipėdos krašto lietuviybės interesus“<sup>47</sup>, nebūdavo pritariama Operos išlaikymui ar dramos studijos, kuri atitrauktų kelias dešimtis jaunuolių nuo pozityvaus darbo ir gaišintų jų laiką, išlaikymui<sup>48</sup>. Kitaip, negu *Aukuro*, visada palankiai buvo traktuojama *Santaros* veikla, nes jos akivaizdus, ypač nuo 1934 m., jaunalietuvių veikimo perėmimas ir platinimas Klaipėdos krašte buvo skatinamas bendros tautininkų ideologijos Lietuvoje.

Nemažai ginčų tarp LOK prezidiumo narių sukeldavo vienas iš centro valdžios skatinamų krašto atlietuvinimo žingsnių – krašto bedarbių šelpimas. Bedarbystė krašte buvo ne vien ekonominė, bet ir politinė problema, mažinusi Kauno vyriausybės autoritetą ne tik vokiečių, bet ir vietos klaipėdiškių akyse. Bedarbių skaičius padidėdavo artėjant žiemai, nes pasibaigus sezoniniams darbams, pvz., uosto tvarkymui bei plėtimui, geležinkelių remonto darbams, telegrafo linijų remontams, samdos darbams pas krašto ūkininkus, dalis darbininkų nebegrįždavo Didžiojon Lietuvos, bet pasilikdavo krašte. Juos reikėdavo šelpti pinigais, suteikti gyvenamąjį plotą<sup>49</sup>, kadangi, kaip teigia M. Ansysas, „gyvenimo ir aprūpinimo sąlygos Klaipėdoje buvo žymiai geresnės negu kitur“<sup>50</sup>. Neretai atvykusieji iš Didžiosios Lietuvos darbininkai būdavo priimami į darbą atleidžiant senuosius ir tokia politika „neigiamai veikia senuosius vietos darbininkus, be to, didina mieste nedarbą ir sunkina bendrą krašto ekonomišką padėtį“<sup>51</sup>, taip pat bedarbiai ir benamiai, „bastydamiesi

<sup>45</sup> 1936 m. lapkričio 24 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto pirmininko J. Kybranco ir reikalų vedėjo P. Klimaičio sąmata 1937 metams, pateikta Klaipėdos krašto Gubernatoriui, ten pat, b. 24, l. 622.

<sup>46</sup> D. K š a n i e n ė, min. veik., p. 332.

<sup>47</sup> 1936 m. lapkričio 24 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto pirmininko J. Kybranco ir reikalų vedėjo P. Klimaičio sąmata 1937 metams, pateikta Klaipėdos krašto Gubernatoriui, *LVA*, f. 1493, ap. 1, b. 24, l. 624.

<sup>48</sup> 1935 m. gruodžio 19 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto raštas Klaipėdos krašto Gubernatoriui, ten pat, b. 22, l. 266–267.

<sup>49</sup> Lietuviams bedarbiams 1936/1937 metų žiemą šelpti sąmatos paaiškinimas, ten pat, b. 22, l. 22.

<sup>50</sup> M. A n y s a s, min. veik., p. 222.

<sup>51</sup> 1935 m. birželio 5 d. Klaipėdos krašto Darbininkų ir Amatininkų susivienijimo Centro valdybos pirmininko raštas Klaipėdos krašto Gubernatoriui, *LVA*, f. 1493, ap. 1, b. 23, l. 77.

gatvėmis bei po įstaigas trukdo darbą ir lietuvybei garbės nedaro“<sup>52</sup>. Tačiau Lietuvos vyriausybė buvo suinteresuota tokiu lietuvių darbininkų palaikymu, nes su jų pagalba tikėtasi sustiprinti lietuviškumo pozicijas Klaipėdos Magistrato ar krašto seimelio rinkimuose, o be piniginės paramos lietuvių darbininkų vieningumo buvo neįmanoma išlaikyti<sup>53</sup>.

Nepaisant didelių Lietuvos valstybės pastangų stiprinti pozicijas Klaipėdos krašte, 1938–1939 m. sandūroje ryškėjo Lietuvos pralaimėjimas finansinėje ir politinėje kovoje prieš Vokietiją. Vietos gyventojai veikiami kas dieną vis labiau stiprėjusios vokiškosios propagandos ir nematydami jiems siūlomų klaipėdiškio tapatumo išsaugojimo alternatyvų lietuviškos veiklos poliujė, pereidavo į jiems labiau pažįstamą vokiškumo pusę. LOK prezidiumas, apibendrindamas 1938 m. veiklą, pripažino, jog po karo padėties krašte panaikinimo 1938 m. lapkričio 1 d. *Santaros* veikla susilpnėjo, nes „akivaizdoje anšliuso pavojaus ir visokių grąšinimų įbauginti, daug narių iš s-gos išstojo“, tai reiškia, kad per 1938 m. draugija neteko 242 narių ir tų metų pabaigoje jai priklausė 1702 nariai<sup>54</sup>.

Paskutiniaisiais autonomijos gyvavimo metais klaipėdiškiai atsidūrė savotiškoje kryžkelėje: jie norėjo išsaugoti krašto autonomiją, gaudami daugiau teisių ir pozicijų įvairiose valdžios institucijose, tačiau „į klaipėdiškių reikalavimus laikui bėgant būdavo atsižvelgiama [iš Didžiosios Lietuvos pusės – S. P.] vis rečiau“<sup>55</sup>. Klaipėdiškių ir didlietuvių santykių dramatiškumą prieš pat 1939 m. kovo mėn. įvykius iliustruoja vasario mėnesio viduryje įvykęs lietuvių veikėjų pasitarimas, turėjęs bandyti dar kartą sutelkti lietuvius ir pasipriešinti nacistinėms užmačioms<sup>56</sup>. Šiame susirinkime dominavo pagrindinė diskusijų tema: kodėl klaipėdiškiams lietuviams nepavyko rasti bendros kalbos su didlietuviais, arba, anot Jokūbo Stikloriaus, kodėl šie du elementai atsidūrė vienas prieš kitą; svarbiausioji pasitarimo idėja buvo sukurti tautiškumu paremtą lietuvišką organizaciją, galėsiančią apjungti visą lietuvišką judėjimą, nedarant skirtumo tarp darbininko, ūkininko, tarnautojo ar valdininko. Kalbėję klaipėdiškiai J. Stiklorius, Mykolas Šlaža ir kiti akcentavo, jog Lietuva ne itin apdairiai vykdė darbininkų politiką, nes Klaipėdos kraštui reikalingi „pirkliai

<sup>52</sup> 1936 m. gegužės 4 d. Lietuviškųjų organizacijų komiteto prezidiumo posėdžio protokolas Nr. 1., ten pat, b. 11, l. 14.

<sup>53</sup> Klaipėdos krašto Darbininkų ir Amatininkų susivienijimo Centro valdybos Pirmininko 1932 m. gruodžio 16 d. raštas Klaipėdos krašto Gubernatoriui, ten pat, b. 15, l. 48.

<sup>54</sup> Iš LOK-tui priklausančių organizacijų veiklos (1938 m.), ten pat, b. 3, l. 158.

<sup>55</sup> A. H e r m a n n, Klaipėdos krašto bažnytinis ginčas 1919–1925 m., *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*, Vilnius, 2000, p. 226.

<sup>56</sup> LOK Prezidiumo, Seimelio atstovų ir Klaipėdos miesto ir apylinkės senųjų lietuvių veikėjų pasitarimo protokolas. 1939 m. vasario mėn. 13/14 d., *LVA*, f. 1498, ap. 1, b. 35, l. 4–27.

ir kiti turtingesnieji žmonės, kurie gali verstis prekyba, bet ne tokie, kurie turi būti valdžios šelpiami“, buvo siūloma vadovavimą krašte perduoti klaipėdiškiams, nes „Didž. Lietuvos žmonės nemokės ir negalės prieiti prie Klaipėdos krašto gyventojų“, kaltino Kauno vyriausybę, kuri ne itin domėjosi Klaipėdos krašto reikalais, nesiklausė krašto problemas išmanančių asmenų patarimų, o „atsiūsdavo jaunos studentus viršininkauti, kurie Kaunui referuodavo, kaip jie norėdavo“. Tačiau nuostabą kelia ne šis atviras problemų įvardijimas, tačiau tai, kokį išeities kelią iš susidariusios politinės situacijos matė klaipėdiškiai. Kai buvo nuspręsta vietoj LOK kurti naują organizaciją – Lietuvių vienybės draugiją, J. Pajaujis (Prekybos instituto Klaipėdoje dėstytojas) jau atskirame, *Penkių komisijos pasitarime*, vasario 17 d. (1939 m.) nurodė, kad centro vyriausybė neturėtų turėti įtakos naujai organizacijai ir ji turėtų tvarkytis savarankiškai<sup>57</sup>. Tačiau klaipėdiškio padėties tragiškumą esmingiausiai atskleidžia Jono Užpurvio pasiūlyta idėja, kuria turėtų remtis organizacija ir visas lietuviškas judėjimas, – būtent pagal vokiško nacionalsocializmo modelį reikėtų kurti lietuviškąjį nacionalsocializmą. Tai šokiruojančios mintys, bet jos rodo, jog klaipėdiškiai tuo metu savąjį tapatumą manė išsaugosiantys ne šliedamiesi prie Didžiosios Lietuvos skleidžiamo lietuviškumo, bet perimdami nacionalsocialistines idėjas.

Lietuvos siekis sukurti tautinę valstybę, remiantis „etnografiniu principu“, „neabejotinai vedė į dviejų kultūrų konfrontaciją“<sup>58</sup>. Arthuro Hermanno tvirtinimu, „Mažosios Lietuvos tragedija buvo kaip tik ta, kad įsikūrus Lietuvos valstybei tapo neįmanomas vien tik mažlietuviškas identitetas. <...> Iki 1918 m. dauguma mažlietuvių dar buvo išlaikę savitą identitetą, bet paskui jiems liko du keliai: tapti vokiečiais arba didlietuviiais. Trečiojo ir savito kelio ieškoti buvo jau beprasmiška. Mažlietuviiai pasirinko jiems labiau pažįstamą kelią į vokiškumą“<sup>59</sup>.

## Išvados

1923–1939 m. tarp Vokietijos ir Lietuvos vyko atkakli kova dėl Klaipėdos krašto. Vienu iš Klaipėdos krašto „atlietuvinimo“ įrankių turėjo tapti 1934–1939 m. veikęs Lietuviškųjų organizacijų komitetas, vienijęs krašte veikusias lietuviškas kultūrinės ir politines organizacijas. Komitetui priklausiusias draugijas finansavo

<sup>57</sup> Penkių komisijos pasitarimo protokolas. 1939 m. vasario mėn. 17 d., ten pat, b. 35, l. 31.

<sup>58</sup> M. K l e i n, Die versäumte Chance zweier Kulturen. Zum deutsch-litauischen Gegensatz im Memelgebiet, *Nordostarchiv: Zeitschrift für Regionalgeschichte*, 1993, Lüneburg, t. II, z. 2, S. 358.

<sup>59</sup> A. H e r m a n n, Lietuviškumo problema Rytų Prūsijos evangelikų bažnyčioje 1871–1933 m., *Lituanistica*, 1998, Nr. 2(34), p. 42–43.

Lietuvos Respublikos vyriausybė, Švietimo ministerija, Vidaus reikalų ministerija. Tačiau privalu pripažinti, jog Lietuvos Respublika, norėdama kraštą integruoti į savos valstybės sudėtį, padarė nemažai ekonominių, politinių, kultūrinių klaidų, kurios vietinį krašto gyventoją, klaipėdiškį / lietuvininką, ne artino, bet tolino nuo lietuviškumo ir Didžiosios Lietuvos. Pastarosios diegiamas lietuviškumas klaipėdiškiui buvo nepriimtinas, todėl, negalėjęs plėtoti savojo tapatumo, jis glaudėsi prie labiau pažįstamos vokiškosios terpės.

### **DIDLIEUVIAI: AN EXAMPLE OF COMMITTEE OF LITHUANIAN ORGANIZATIONS ACTIVITIES (1934–1939)**

Summary

SILVA P O C Y T Ė

Klaipėda district belonged to State of Lithuania as autonomy in 1923–1939. Anyway, the economical, cultural and politic life was under the Lithuanian-German struggle of interests in this region. The policy of Lithuanian State government concerning this autonomy was influenced by Lithuanian – German inter state relationships, as well as by problem of co-existence and reciprocal understanding of local *lietuvininkai* and *didlietuviai* (Lithuanians from Lithuania – major) people. The strong lithuanization policy from Lithuanian State gave the inverse effect, reflected by anti-Lithuanian dispositions among Germans and local *lietuvininkai* people. The main goal of presented here article is to display the relations between local *lietuvininkai* and neighboring Lithuanian *didlietuviai*, and to explain the Lithuanian State policy in Lithuania-Minor, using the historical experience of Committee of Lithuanian Organizations activities at that time (1923–1939). The main part of research sources is passed on documents from Lithuanian State Archives, especially archive materials of the Governor of Klaipėda land (F. 1493) and Committee of Lithuanian Organizations (F. 1498).

The relations between Lithuanian and German states became much worse since the end of 3rd decade – beginning of 4th decade of the 20th century, when Lithuanian government in Kaunas started not to follow the Statute and openly declared the thoughtless policy of Lithuania-Minor integration into State of Lithuania. In other side, the National Socialism powers in Germany started to become stronger and stronger, up to open ideas to revise cardinaly the Versal agreement there.

Mr. J. Navakas, the Governor of Klaipėda land (since November 1933, till April the 4<sup>th</sup>, 1935) followed the policy of back-lithuanization of Klaipėda-Minor people. The Directory of Mr. M. Reizgys in Kaunas (June 28 – December 04, 1934) was known by editing the hard-line laws in this policy. This situation developed the maximalism of Kaunas government and determined the increasing conflicts between Lithuanians from Lithuania-Major and *lietuvininkai* people in Klaipėda district, Lithuania-Minor. As the result of Mr. J. Navakas ideological activities was the establishment of the Committee of Lithuanian Organizations in Klaipėda (LOK), beginning of 1934 year. The idea and



the main goal of this Committee was the coordination of activities between all Lithuanian organizations, taking in one hand all the possible cultural, economical and political matters, and to give new aspirations to follow the state Lithuanization policy among the all Klaipėda region people. There were already 9 associations with 278 sections and 14.443 members in LOK in the end of 1936 year. The presence of well-known and important at that time in Lithuania *Tautininkai* (Nationalistic) and *Šauliai* (Shooter) Unions in LOK shows us the clear frames of President A. Smetona nationalistic ideology. In this situation not always was possible to find the common agreements between the *lietuvininkai* and *didlietuviai* LOK members, solving the problems and discussing the possible ways and methods of Lithuania-Minor people Lithuanization policy. Some LOK associations were from Lithuania-Major side, and some others – with Lithuania-Minor and Klaipėda region *lietuvininkai* background.

The misunderstanding between *lietuvininkai* and *didlietuviai* were also based on the mistrust of *lietuvininkai* as ‘not real Lithuanians’ from the side of *didlietuviai*, well-known since the first years of this region autonomy. It was known the position to eliminate *lietuvininkai* from the State Government institutions. It was very important purpose to local Lithuania-Minor people to have a strong disappointment to Lithuanian State national policy.

During the period of the late 1938 – early 1939 all the Lithuanization efforts became much less resultative. It is known the increasing negative opinion about *lietuvininkai* people from the side of Central Government institutions. The great difficulties came to get a job for *lietuvininkai* at Lithuanian State institutions or to get the higher positions for them here, because they belonged to local, ideologically unreliable Lithuania-Minor organizations.

Both competitive states, Lithuania and Germany, tried to uphold their own national elements giving for them secret financial supports in Klaipėda region. Germans used to be supported through German State General Consulate and so called *Culturbund* in Klaipėda (since 1922). Completely the same secret financial support policy was known from the side of Lithuanian government, otherwise in much less amounts.

The main part of Lithuanian money was used to support the Lithuanian periodical printings, to struggle with local unemployment and to the various Lithuanian associations and other non-governmental institutions. All those activities had to fortify the positions of Lithuanization in Klaipėda region (so called back-Lithuanization process). It was the one way for Lithuanian associations to get this financial support – they had to stay as LOK members.

The other important activity was the financial support for the jobless local Lithuania-Minor people. Unemployment there was both economical and political problem, actual to keep on the Kaunas government standing in the eyes of Klaipėda region German and local *lietuvininkai* people.

In spite of great efforts to follow the Lithuanization policy in Klaipėda region, the real overturn came to this policy in the late 1938 – early 1939 years. Financial and political powers from German side were much stronger. Local people were much more influenced by German propaganda. They saw no perspectives to stay as local *lietuvininkai* people, and step by step started to use another alternative. They started to call themselves as Germans. During the last year of Klaipėda region autonomy *lietuvininkai* people were put in something like crossroad. In one hand they wanted to save the autonomy, getting more and more possibilities to represent themselves in local State institutions. In other hand *didlietuviai* started to pay much less attention for those requests. The dramatic opposition between *lietuvininkai* and *didlietuviai* is known the special meeting of the most active Lithuanian persons, held in the middle of February – right before the 1939 March events. This meeting had to try once more so fight with German Nazi policy. Klaipėda people proposed to estab-

lish new organization, based on Lithuanian National socialism, as the same level opposition for German National socialism.

It has happened for the objective reasons. The forms of Lithuanization policy were not acceptable for Klaipėda region local *lietuvininkai* people. Having no other alternatives, they started to nestle themselves with much more known for them German national identity.

*Translated by Rimantas Sliužinskas*

Gauta 2003 m. spalio mėn.

Silva P o c y t è (g. 1969). Humanitarinių mokslų daktarė (nuo 2000 m.), Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto mokslo darbuotoja, instituto direktorė. Moksliniai interesai: Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto istorija XIX–XX a. Tyrinėjama tematika išleido monografiją, publikavo 9 straipsnius Lietuvoje ir užsienyje.